

YAŞAM ÖYKÜSÜ

Nâzım Hikmet 20 Kasım 1901'de Selanik'te doğdu (aile çevresinde 40 gün için bir yaş büyük görünmesin diye bu tarih 15 Ocak 1902 olarak anılmış, kendisi de bunu benimsemiştir), 3 Haziran 1963'te Moskova'da öldü. Baba tarafından dedesi Nâzım Paşa valiliklerde bulunmuş, özgürlükçü, şairliği olan bir kişiydi. Mevlevi tarikatındandı. Anayasacı Mithat Paşanın yakın arkadaşıydı. Babası Hikmet Bey ise Mekteb-i Sultani (sonradan Galatasaray Lisesi) mezunu, önce ticaret yaşamını denemiş, başaramayınca Kalem-i Ecnebiye'ye (dışişleri) bağlanmış bir memurdu. Dilci, eğitimci Enver Paşa'nın kızı olan annesi Celile Hanım, Fransızca konuşan, piyano çalan, ressam denecek kadar iyi resim yapan bir kadındı. Nâzım Hikmet'in eğitiminde dönemin ileri düşüncelerine sahip aile çevresinin büyük etkisi oldu. Bir yıl kadar, Fransızca öğretim yapan bir okulda, sonra Göztepe'deki Numune Mektebi'nde (Taşmektep) okudu. İlkokulu bitirince, arkadaşı Vâlâ Nureddin'le birlikte Mekteb-i Sultani'nin hazırlık sınıfına yazıldı. Ertesi yıl ailesinin paraca sıkıntıya düşmesi yüzünden bu masraflı okuldan alınarak Nişantaşı Sultanisi'ne verildi. Bu arada dedesi Nâzım Paşa'nın etkisiyle şiirler de yazmaya başlamıştı. Bir aile toplantısında denizciler için yazdığı bir kahramanlık şiirini dinleyen Bahriye Nazırı Cemal Paşa çok etkilenererek bu yetenekli gencin Heybeliada Bahriye Mektebi'ne geçmesini istedi, aileden olumlu karşılık alınca da bu okula girmesine yardım etti. Nâzım Hikmet 1917'de girdiği Heybeliada Bahriye Mektebi'ni 1919'da bitirip Hamidiye kruvazörüne stajyer güverte subayı olarak atandı. Aynı yılın kışında son sınıftayken geçirdiği zatülcenp hastalığı tekrarladı. Aile dostu olan Deniz Hastanesi Başhekimisi Hakkı Şinasi Paşanın gözetiminde iki ay süren bir sağaltım döneminden sonra, kendisine iki ay da evde dinlenme izni verildi. Bu süre sonunda da toparlanamadığı, deniz subayı olarak görev yapabilecek sağlık durumuna kavuşamadığı görülünce, 17 Mayıs 1920'de, Sağlık Kurulu raporuyla, askerlikten çürüğe çıkarıldı.

Bu arada hececi şairler arasında genç bir ses olarak oldukça ünlenmişti. Bahriye Mektebi'nde tarih ve edebiyat öğretmeni olan, ayrıca aile dostu olarak evlerine de gelip giden Yahya Kemal'e büyük hayranlık duyuyor, yazdığı şiirleri gösterip eleştirilerini alıyordu. 1920'de "Alemdar" gazetesinin açtığı bir yarışmada ünlü şairlerden oluşan seçici kurul birincilik ödülünü ona vermiş, Faruk Nafiz, Yusuf Ziya, Orhan Seyfi gibi genç ustalar ondan sevgiyle söz eder olmuşlardı.

İstanbul işgal altındaydı ve Nâzım Hikmet coşkun bir vatan sevgisini yansıtan direniş şiirleri yazıyordu. 1920'nin son günlerinde yazdığı "Gençlik" adlı şiiri gençleri ülkenin kurtuluşu için savaşılmaya çağırıyordu.

1 Ocak 1921'de ise Mustafa Kemal'e silah ve cephane kaçıran gizli bir örgütün yardımıyla dört şair, Faruk Nafiz, Yusuf Ziya, Nâzım Hikmet, Vâlâ Nureddin, Sirkeci'den kalkan Yeni Dünya vapuruna gizlice bindiler. İnebolu'ya varınca, Ankara'ya geçebilmek için beş altı gün, izin ve yol parası beklemeleri gerekti. Ama Ankara'dan yalnız Nâzım Hikmet ile Vâlâ Nureddin'e izin çıktı.

İnebolu'da geçirdikleri günlerde, Anadolu'ya geçmek üzere, onlar gibi izin bekleyen, Almanya'dan gelme genç öğrencilerle tanışmışlardı. Aralarında Sadık Ahi (sonradan Mehmet Eti adıyla CHP milletvekili), Vehbi (Prof. Vehbi Sarıdal), Nafi Atuf (Kansu, sonradan CHP genel sekreteri) gibi kimseler de bulunan bu öğrenciler Spartakistler olarak anılıyor, sosyalizmi savunuyor, Türkiye'nin Misak-ı Milli sınırlarını ilk tanıyan ülke olarak Sovyetler Birliği'nden övgüyle söz ediyorlardı. Bunlar Nâzım Hikmet ile Vâlâ Nureddin için yepyeni bilgilerdi.

Ankara'ya vardıklarında kendilerine verilen ilk görev İstanbul gençliğini milli mücadeleye çağıran bir şiir yazmak oldu. Üç gün içinde yazıp bitirdikleri bu üç sayfadan uzun şiir Matbuat Müdürlüğü'nce, 1921 martında 11,5 x 18 cm boyutlarında dört sayfa olarak, on bin adet bastırılıp dağıtıldı. Şiirin yankıları o kadar büyük oldu ki, Millet Meclisi üyeleri böyle güçlü bir çağrının doğurabileceği sorunların nasıl çözüleceğini tartışmak gereğini duydular.

Matbuat müdürü Muhittin Birgen şiiri yayımlayıp dağıttığı için olumsuz eleştiriler aldı. İstanbullu gençler Ankara'yı doldururlarsa onlara nerede, nasıl iş bulunacağı önemli bir sorundu. Meclis'te sorguya çekilmekten tedirgin olan Muhittin Birgen bir daha böyle bir duruma düşmemek için, Nâzım Hikmet ile Vâlâ Nureddin'i Maarif Vekâleti'ne devretmeye karar verdi.

Bu arada Celile Hanım'ın uzaktan akrabası olan İsmail Fazıl Paşa, yazdıkları şiirle ortalığı karıştıran bu iki yetenekli şairi Meclis'e çağırarak Mustafa Kemal Paşaya takdim etti.

Mustafa Kemal'in kendilerine söylediklerini Vâlâ Nureddin Bu Dünyadan Nâzım Geçti adlı kitabında şöyle aktarıyor :
"Basmakalıp laflara ihtiyaç duymaksızın, Mustafa Kemal, bizim için çok önemli bir sadede girdi :

"- Bazı genç şairler modern olsun diye mevzusuz şiir yazmak yoluna sapıyorlar. Size tavsiye ederim, gayeli şiirler yazınız, dedi.

"Daha da konuşacaktı. Fakat aceleyle yanına bir iki kişi yaklaştı. Bir telgraf getirdiler. Paşa göz atınca telgrafla ilgilendi. Eliyle selamlayıp bizden uzaklaştı."

Kısa bir süre sonra öğretmen olarak Bolu'ya atandılar. Bolu'da Ağır Ceza Mahkemesi reis vekili Ziya Hilmi, eşrafın, din adamlarının daha baştan benimsemedikleri, kalpak giyen, camiye gitmeyen bu iki genç öğretmeni korudu. Bilgili bir kişi olan Ziya Hilmi onlara Fransız Devrimi'ni anlatıyor, Lenin'den, Kautsky'den söz ediyor, Sovyetler Birliği'ni görmek istediğini söylüyordu.

Tutucu çevrelerin baskısına, gizli polis örgütünün güvensizlik belirten davranışları da eklenince, Bolu'da barınamayacaklarını anlayan Nâzım Hikmet ile Vâlâ Nureddin, iyi bir öğrenim görmek, dünyada olup bitenleri anlamak için Paris'e mi, Berlin'e mi, Moskova'ya mı gitsek diye düşünürlerken, Ziya Hilmi'nin etkisiyle, Moskova'ya gitmeye karar verdiler. 1921 ağustosunda Bolu'dan ayrılıp doğuda, Kâzım Karabekir Paşanın yanında öğretmenlik etmeye gidiyormuş gibi davranarak, vapurla Zonguldak'tan Trabzon'a geçtiler, oradan da gene vapurla 30 Eylül 1921'de Batum'a vardılar.

Böylece Sovyetler Birliği'ne ayak basan, yirmi yaşın eşiğindeki iki genç şair Moskova'ya giderek Doğu Emekçileri Komünist Üniversitesi'ne (KUTV) yazıldılar.

Nâzım Hikmet serbest müstezâtı, Fransız şiirinin serbest ölçüsünü biliyordu. Batum'da "İzvestiya" gazetesinde gördüğu, büyük bir olasılıkla Mayakovski'nin yazdığı bir şiirin uzunlu kısıalı dizelerine, merdivenli istifine ilgi duymuş, ama Rusça bilmediği için içeriğini anlayamamıştı. Moskova'ya giderken geçtikleri açlık bölgelerinde gözlediklerinin etkisiyle yazmaya giriştiği "Açların Gözbebekleri"ni hece ölçüsüne sokamadığını görünce, "İzvestiya"daki şiirin biçimsel çağrışımlarından güç alarak, daha serbest yazmayı denedi. Ortaya yer yer hece kalıplarıyla kurulmuş olsa da, kurallara uymayan, serbest bir ölçü çıktı.

İçine girdiği yeni dünyanın düşünce, duygu yükü altında, bu serbest ölçüyle yazdığı şiirler birbirini izledi. Rusça öğrenince, devrimci bir ortamda geçmişin bütün değerlerini hiçe sayarak yazan genç Sovyet şairlerini okumaya başladı. Bunlar İtalya'da Marinetti'nin başlattığı Gelecekçilik (Fütürizm) akımının etki alanında yazan, geçmiş i yadsıyarak her şeyi gelecekte gören devrimci şairlerdi.

Bu dönemde yazdığı şiirlerin bazılarını 1923'te "Yeni Hayat", "Aydınlık" gibi dergilere göndererek yayımlatan Nâzım Hikmet, üniversiteyi bitirince ülkesine dönmek istedi. 1924 ekiminde, çıkışında olduğu gibi, gene gizlice sınırdan geçerek Türkiye'ye geldi. "Aydınlık" dergisinde çalışmaya başladı.

İstanbul'da polisçe izlendiğini anlayınca, bir basımevi kurmak için İzmir'e geçti. Böylece gözlerden de uzaklaşmış oluyordu. 1925 şubatında Şeyh Sait İsyanı'nın başlaması üzerine, 4 Mart 1925'te Takrir-i Sükûn Kanunu çıkarıldı. Bazı gazeteler, dergiler kapatıldığı gibi, 1 Mayıs 1925'te yayımlanan bir bildirge dolayısıyla "Aydınlık" dergisi çevresindeki yazarların çoğu da tutuklandılar. Ankara'da İstiklal Mahkemesi'ndeki dava 12 Ağustos 1925'te sonuçlandığında Nâzım'ın da gıyaben 15 yıla mahkûm edildiği görüldü.

Bunun üzerine Nâzım Hikmet saklanmakta olduğu İzmir'den haziran ayı ortalarında İstanbul'a gelerek gizlice yurt dışına çıkıp yeniden Sovyetler Birliği'ne gitti. Cezasının 1926'da Cumhuriyet Bayramı nedeniyle çıkarılan af kapsamına girdiğini öğrenince, resmen yurda dönebilmek için pasaport isteğiyle hemen Türk Elçiliği'ne başvurdu.

Tekrar tekrar yaptığı başvurulara olumlu karşılık alamadı. Bu arada 28 Eylül 1927'de İstanbul'da dağıtılan bildiriler yüzünden açılan bir davada gizli parti üyesi olmak suçlamasıyla, gene gıyaben 3 ay hapse mahkûm edildi. Bir buçuk yıl kadar bekledikten sonra Elçilik'ten olumlu bir karşılık alamayacağını kesinlikle anlayınca, 1928'de Bakû'da ilk şiir kitabı Güneşi İçenlerin Türküsü'nü yayımlattı.

Aynı yılın temmuz ayında da, gıyaben aldığı mahkûmiyetlerden temize çıkmak için, gizlice sınırı geçerek Kafkasya'dan Türkiye'ye girdi. Arkadaşı Laz İsmail'le Hopa'da yakalandıklarında üstlerinde sahte pasaportlar vardı. Sınırı izinsiz, üstelik de sahte pasaportlarla geçmek suçuyla Savcı'nın karşısına çıkarıldılar.

İki arkadaş yargılanmak üzere Rize'ye gönderilmeden önce Hopa Cezaevi'nde iki ay beklediler. Güneşsiz, havasız, karanlık bir koğuşta, nerdeyse hepsi köylü olan tutuklularla birlikte yatıp kalktılar. İki arkadaşın yargılanmak üzere Hopa'dan Rize'ye gönderilmeleri tutukluluklarının sona ermesini sağladı. Pasaportsuz sınır geçme suçunun cezası üç gün hapisti. Fazlasıyla içerde kaldıkları için serbest bırakılmaları gerekiyordu.

Ama başka bir suçtan cezaları bulunup bulunmadığını araştırmak için yapılması gereken yazışmalar uzun süreceğinden, mevcutlu olarak Ankara'ya gönderilmelerine karar verildi.

4 Ekim 1928'de kelepçeli olarak İstanbul'a getirilişleri gazetelerde eleştirilere yol açtı. İstanbul'da çıkarıldıkları mahkeme, bütün suçlamaların birleştirilerek ele alınması için, iki arkadaşın Ankara'ya gönderilmelerini uygun gördü. Basın yapılan onur kırıcı uygulamayı açıkça eleştirmeye başlamıştı.

Bir bağışlama yasası çıkarılmış, siyasal tutuklular salıverilmişken, onların böyle bileklerinde kelepçeyle oradan oraya dolaştırılmaları kınanıyordu.

Ama yazılanların bir yararı olmadı. 14 Ekim 1928'de Nâzım ile Laz İsmail, Ankara'ya gene bileklerinde kelepçeleri, arkalarında jandarmalarıyla gittiler. Hemen sorgulanıp tutuklandılar.

Önceki yargılanmalarından gerekli bilgilerin, belgelerin toplanması biraz sürdü. Ancak 4 Kasım 1928'de başlayan duruşmaları 23 Aralık 1928'de sona erdi.

Ankara Ağır Ceza Mahkemesi, Nâzım Hikmet'in İstiklal Mahkemesi'nce verilip bağışlama yasasıyla kaldırılan 15 yıllık cezasına dayanak olan belgeleri ele alarak nerdeyse yeni bir yargılama yaptı.

Sonuçta tutuklanma tarihlerine göre, ikisinin de önceki sonraki, bağışlanmış bağışlanmamış bütün cezalardan kurtuldukları anlaşıldı. Böylece, serbest bırakılmalarına, yüzlerine karşı, oy birliğiyle karar verildi.

Ankara'daki dostları, başta Şevket Süreyya Aydemir olmak üzere, şairliğine inanan aydınlar, onun Halkevi'nde çalışmasını, Halk şiiiriyle ilgilenmesini, Anadolu'yu dolaşmasını istiyorlardı. Ama Nâzım Hikmet bu gibi önerileri benimsemeyerek İstanbul'da Zekeriya Sertel'in çıkardığı "Resimli Ay" dergisinin yazı kadrosuna katıldı.

Bir yandan şiirlerini yayımlıyor, bir yandan da edebiyatın yerleşmiş değerlerine karşı sert çıkışlar yapıyordu. "Putları Yıkıyoruz" başlığı altında 1929 ortalarında başlattığı yazı dizisinde Abdülhak Hâmit, Mehmet Emin gibi şairlere yönelttiği saldırılar basında büyük yankılar uyandırdı.

Aynı yılın mayıs ayında yayımlanan 835 Satır adlı kitabı ise büyük bir ilgiyle karşılandı. Bunu gene o yıl çıkan Jokond ile Si-Ya-U , ertesi yıl çıkan Varan 3; 1+1=1 adlı kitapları izledi.

Temmuz 1930'da "Salkımsöğüt" ile "Bahri Hazer" şiirleri şairin kendi sesiyle Columbia firmasınca plağa alındı. Yirmi günde tükenen bu plağın kahveler, lokantalar gibi halka açık yerlerde çalınmaya başlandığı görülünce, polisin duruma el koyup bazı uyarılara girişmesi sonucu firma plağın yeni basımlarını yapmaktan vazgeçti.

1 Mayıs 1931 günü bir sivil polisin getirdiği çağrıyla, ertesi gün Sorgu Yargıçlığı'nda sorgulanması yapıldı. İçişleri Bakanlığı'nın emri doğrultusunda, ilk beş kitabındaki şiirlerinde "bir zümrenin başka zümreler üzerinde hakimiyetini temin etmek gayesiyle halkı suça teşvik ettiği" savıyla mahkemeye verildi.

6 Mayıs 1931 Çarşamba günü saat 15'te, 2. Asliye Ceza Mahkemesi'nde, Türk Ceza Yasası'nın 311 ile 312. maddelerine dayanarak başlayan mahkemeye, Nâzım Hikmet koyu renk bir giysi, çizgili boyunbağı, elinde fötr şapkayla gelmişti. Az sonra Avukatı İrfan Emin Bey de (Kösemihaloğlu) yanında yerini aldı. Küçük mahkeme odası üniversite öğrencileri, genç şairler, şapkalı bayanlarla tıklım tıklım doluydu.

Sorgulanmasının bir yerinde Nâzım Hikmet şöyle dedi : "İddianamede beş altı noktadan suçlama var. Bunların başında benim komünist olduğumu ilan etmeğliğim suç sayılmaktadır. Evet, ben komünistim, bu muhakkaktır. Komünist şairim ve daha esaslı komünist olmaya çalışıyorum. Teşkilat-ı Esasiye Kanunu mucibince ben komünist şair olmakla cürüm işlemiş olmam. Komünistlik bir tarz-ı telakkidir. Diğer iktisadi ve siyasi meslekler nasıl cürüm değilse, komünist mefkûresi de cürüm değildir. Benim bir sınıf halkı diğeri aleyhine tahrik ettiğim iddiası söz konusu değildir."

Bundan sonra yapıtlarını tek tek ele alıp yazılış amaçlarını açıklayan şair, bir yerde, kendisini Batının emperyalist ülkelerinin mahkemeye vermesi gerektiğini, bir yerde de, Türkiye'de ekonomik sıkıntı olduğunu rakamlarla açıklayan Ticaret Odası Dergisi'ne değinerek, halkın durumundan söz etmek suç ise, ekonomi bilimini ortadan kaldırmak gerektiğini söyledi.

Sorgulama bitince, Savcı esas hakkında görüşünü bildirerek,

"Müdafaasına nazaran suç için araştırılan kanuni unsur ve şeraiti göremiyoruz, beraatini talep ederim," dedi.

Avukat İrfan Emin Bey ise coşkulu, uzun bir savunma yaptı. Türkiye'nin emperyalizme karşı verdiği savaşa da değindiği konuşmasını,

"İddia makamının talebine katılarak beraatimizi talep ederiz," diye bitirdi.

Yargıçlar dosyayı incelemek için on dakika ara vererek içeri çekildiler. Mahkeme salonunda aklanma kararı bekleniyordu. Ama öyle olmadı, duruşma 10 Mayıs 1931 Pazar günü sabahına ertelendi.

Kimilerinde kuşku uyandıran bu erteleme ilgiyi büsbütün artırmış, pazar sabahı gelen dinleyiciler salona sığmayıp koridora taşmışlardı. Karar oybirliğiyle aklanma olarak okununca, büyük bir alkış koptu.

1932'de Nâzım Hikmet'in Benerci Kendini Niçin Öldürdü adlı şiir kitabı basıldığı gibi, 1931-32 sezonunda Kafatası, 1932-33 sezonunda Bir Ölü Evi adlı oyunları da Darülbedayi'de (sonradan İstanbul Şehir Tiyatrosu) sahneye kondu.

Benerci Kendini Niçin Öldürdü?'de Sühulet Kütüphanesi'nce yakında yayımlanacağı duyurulan Gece Gelen Telgraf nedense 1933 yılı başında Muallim Ahmet Halit Kütüphanesi'nce yayımlandı. Kitabın kapağı ile üçüncü sayfasında 1932 tarihi vardı, ama sondaki beş şiirin altına 1933 tarihi konmuştu. Anlaşılan bu kitap basıma hazırlanırken birtakım tedirginlikler yaşanmıştı.

Gece Gelen Telgraf yayımlandıktan bir süre sonra iki dava açıldı. Birini 5 Mart 1933'te kitabı toplayan İstanbul Cumhuriyet Savcılığı, "halkı rejim aleyhine kışkırtmak"tan, sırasıyla yazar Nâzım Hikmet'e, yayımcı Ahmet Halit'e, basımevi sahibi Ali Beye karşı; öbürünü ise, 9 Mayıs 1933'te, yapıtta yer alan "Hiciv Vadisinde Bir Tecrübeî Kalemiye" adlı yergide "kendisine ve pederine hakaret ettiği" gerekçesiyle Süreyya Paşa, Nâzım Hikmet'e karşı açmışlardı.

Oysa şair Gece Gelen Telgraf toplandıktan iki hafta kadar sonra, 22 Mart 1933'te, gizli örgüt kurmak, üç kentte, İstanbul, Bursa, Adana'da, duvarlara devrim bildirileri yapıştırarak, kitapçıklar dağıtarak komünizm propagandası yapmaktan tutuklanmış, bir süre İstanbul'da sorgulanmış, bu arada öbür davalarının duruşmalarında bulunmuş, ama arkasından, yargılanmak üzere, 1 Haziran 1933'te, Bursa'ya gönderilmişti.

İdam talebiyle başlayan dava 31 Ocak 1934'te 5 yıl hapis kararıyla son buldu. Temyiz bu kararı bozduysa da Bursa Mahkemesi 4 yıla indirerek hapis kararında direndi.

Cumhuriyet'in onuncu yılında çıkarılmış olan bağışlama yasasıyla bu cezanın 3 yılı indirilince geriye bir yıl kalıyordu. Oysa Nâzım Hikmet bir buçuk yıldır tutukluydu. Böylece 6 ay alacaklı olarak cezaevinden çıkıp İstanbul'a geldi.

1930'da tanışıp 1931'de evlenmeye karar verdiği halde kovuşturmalar, tutuklamalar yüzünden buna olanak bulamadığı Piraye Altınöğlü ile 31 Ocak 1935'te evlendi. Nâzım daha önce de Sovyetler Birliği'nde iki kez evlenmişti : Birincisi orada görevli bir Türk ailesinin kızı olan Nüzhet Hanım ile kısa bir evlilikti, ikincisi ise bir Rus kızı olan Dr. Lena ile memleket hasreti yüzünden sona eren bir evlilik... Piraye Altınöğlü'nün ise ilk kocasından iki çocuğu vardı. Bu evlilikle Nâzım Hikmet dört kişilik bir ailenin sorumluluğunu yüklenmiş oluyordu.

Geçimini sağlamak için "Akşam" gazetesinde Orhan Selim takma adıyla fıkralar yazmaya başladı. Gene takma adlarla gazetelerde tefrika edilmek üzere romanlar yazdı.

Bir yandan da İpek Film Stüdyosu'nda senaryo yazarlığı, dublaj yönetmenliği, film yönetmenliği gibi çeşitli işler yapmaktaydı.

1935'te Taranta Babu'ya Mektuplar adlı şiir kitabını yayımladı, Unutulan Adam adlı oyunu Darülbeyazıt'ta sahneye koydu.

1936'da Simavne Kadısı Oğlu Şeyh Bedreddin Destanı adlı şiir kitabı ile Alman Faşizmi ve Irkçılığı adlı çeviri derlemesi yayımlandı.

II. Dünya Savaşı öncesinde sağcı ve solcu yazarlar arasındaki gerginlik son haddine varmıştı. Basın organlarında karşılıklı suçlamalar birbirini izliyordu. 1936 sonunda bildiri dağıtmak suçlamasıyla on iki kişiyle birlikte gene tutuklanan Nâzım Hikmet, 1937 nisanında duruşmaların tutuksuz yapılmasına karar verilmesi üzerine serbest bırakıldı. Bu davadan beraat etmesinden kısa bir süre sonra ise, İpek Sineması'nda resmi giysili bir Harp Okulu öğrencisinin kendisiyle konuşmaya çalışması üzerine, bir provokasyonla karşı karşıya olduğuna kesinlikle inanan şair, Emniyet Birinci Şube'ye telefon ederek : "Yapmayın, ben burda çocuklarımın ekmek parası için didinip duruyorum, siz hâlâ benim peşimdesiniz!" gibi sözler etti.

Aynı öğrenci bir süre sonra evine geldi. Birtakım sorular soran bu genci şair ayaküstü verdiği CHP politikasına uygun yanıtlarla başından savdı.

17 Ocak 1938 gecesı akrabası olan Celâleddin Ezine'nin evinde oturlurken gelen polislerce tutuklanıp kısa bir süre İstanbul Tevkifhanesi'nde bekletildikten sonra, Nâzım Hikmet Ankara'ya Harp Okulu Komutanlığı Askeri Mahkemesi'ne gönderildi. Kesinlikle beraat edeceğini umduğu bu dava, 29 Mart 1938'de "askeri kişileri üstlerine karşı isyana teşvik" suçuyla 15 yıl ağır hapse mahkûm edilmesiyle sonuçlandı. 28 Mayıs 1938'de temyiz bu cezayı onayladıktan sonra, Ankara Cezaevi'nden alınarak İstanbul'da Sultanahmet Cezaevi'ne getirildi, kısa bir süre sonra da, haziran ayı sonlarına doğru, Donanma Komutanlığı'ndan gelen görevliler onu alıp kelepçeli olarak Köprü Kadıköy iskelesinden bir motorla Adalar açığında bekleyen Erkin gemisine götürdüler. Önce bir ayakyoluna, sonra sintine ambarına kapatıldı.

Bu kez de Donanma Komutanlığı Askeri Mahkemesi'nde yargılanacaktı. 10 Ağustos 1938 günü başlayan davada, on dokuz gün sonra, 29 Ağustos 1938'de, "askeri isyana teşvik"ten, 20 yıl ağır hapse mahkûm oldu. İki cezası birleştirilince 35 yıl tutuyordu. Mahkeme bunu çeşitli gerekçelerle 28 yıl 4 aya indirerek karara bağladı. 29 Aralık 1938'de, Askeri Yargıtay'dan gelen onay, son umutları da boşa çıkardı.

1 Eylül 1938'de İstanbul Tevkifhanesi'ne, 1940 şubatında Çankırı Cezaevi'ne, aynı yıl aralık ayında da Bursa Cezaevi'ne gönderildi.

Bu cezaevlerinde toplam 12 yıl kalan Nâzım Hikmet yayımlama olanağı bulunmadığı halde sürekli olarak şiir yazdı.

Cezaevlerinde tanıştığı, Türk halkının güç koşullar altında yaşayan, yoksul, acılı kişileriyle dostluklar kurdu. Dört Hapisaneden; Kuvâyi Milliye; Piraye İçin Yazılmış Saat 21-22 Şiirleri; Piraye'ye Rubailer; Memleketimden İnsan Manzaraları; Ferhad ile Şirin; Yusuf ile Menofis gibi yapıtlarını bu insanlara okuyup eleştirilerini aldı.

İkinci Dünya Savaşı sona erince, 1946 başlarında, siyasal havanın görece yumuşadığı düşüncesiyle, suçsuz olduğunu belirterek, yapılan "adli hata"nın düzeltilmesi için, daha önce de birkaç kez yaptığı gibi, Büyük Millet Meclisi'ne bir dilekçe ile başvurduysa da bundan bir sonuç elde edemedi. 1949 ortalarına doğru Ahmet Emin Yalman'ın "Vatan" gazetesinde yazdığı bir dizi yazı ve gazetenin avukatı Mehmet Ali Sebük'e yaptırdığı on yazıdan oluşan bir inceleme sonucunda, kamuoyunda Nâzım Hikmet'in bir "adli hata" yüzünden cezaevinde olduğu görüşü ağırlık kazandı. Ankara'da avukatlar, İstanbul'da aydınlar topluca imzaladıkları dilekçelerle cumhurbaşkanına başvurdular. Yurt dışında da sanatçıların, hukukçuların öncülüğü ile benzer girişimler yapıldı. Bu arada Birleşmiş Milletler Örgütü'nün danışma organlarından olan Uluslararası Hukukçular Derneği 9 Şubat 1950'de Nâzım Hikmet'in serbest bırakılması dileğiyle Büyük Millet Meclisi başkanına, milli savunma ve adalet bakanlarına birer mektup gönderdi.

Bütün bu girişimlerden bir sonuç alınamadığını gören Nâzım Hikmet 8 Nisan 1950'de açlık grevine başladı. Kalbinden, karaciğerinden rahatsız olduğu bilindiğinden, Ankara'dan gelen emirle, hemen ertesi gün İstanbul'a getirilerek önce Sultanahmet Cezaevi revirine, sonra da Cerrahpaşa Hastanesi'ne yatırıldı. Onun açlık grevi kararı almasını önleyemeyince, doğru Ankara'ya gitmiş olan avukatı Mehmet Ali Sebük, ilgililerle yaptığı ilk görüşmelerden sonra Nâzım Hikmet'e bir telgraf çekerek, serbest bırakılması için çareler arandığını, iki kez Başbakan Yardımcısı Nihat Erim'le, iki kez Adalet Bakanı Fuat Sirmen'le, üç kez Cezaevleri Genel Müdürü Sakıp Güran'la konuyu ayrıntılarıyla konuştuklarını, ertesi gün de Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün kendisini kabul edeceğini, bu durumda açlık grevini şimdilik ertelemesi gerektiğini bildiriyordu. Nâzım Hikmet bunun üzerine avukatının isteğine uyarak 10 Nisan 1950 sabahı açlık grevini erteledi.

"Vatan"daki yazılarıyla ortada bir "adli hata" olduğunu açıkça kanıtlamış bulunan Mehmet Ali Sebük, bütün ilgililerle olduğu gibi, Cumhurbaşkanı İsmet İnönü ile de çok olumlu geçen bir konuşma yaptı. Artık her şey işin ne yolla çözüleceğini beklemeye kalmış gibi görünüyordu.

Nâzım açlık grevini erteleyince Cerrahpaşa Hastanesi'nde muayeneden geçirilip sağlıklı olduğu saptanarak önce eşyalarını almak üzere Sultanahmet Cezaevi'ne, oradan da Üsküdar Paşakapısı Cezaevi'ne götürüldü.

Ne var ki Cerrahpaşa Hastanesi'nin verdiği rapor yeterince açık değildi. Şairin sağlık durumu açısından serbest bırakılmasına karar verilemiyordu.

On gün kadar bekledikten sonra, Mehmet Ali Sebük, 22 Nisan 1950'de, Adalet Bakanlığı'na bir dilekçe vererek Nâzım Hikmet'in serbest bırakılıp bırakılmayacağını sormak gereğini duydu. Ne bekleniyordu?

İstanbul Cumhuriyet Savcılığı Cezaevi doktorunun, Bursa Hastanesi doktorlarının, Cerrahpaşa Hastanesi doktorlarının verdikleri raporları tutarlı görmeyerek Adli Tıp Meclisi'ne göndermişti. Adli Tıp Meclisi'nden gelen yanıt şöyleydi :

"Üç ay müddetle bir hastanede tedavisine devam edilmesi ve bu müddetin sonunda alınacak neticeye göre muamele ifası lüzumlu görülmüştür."

Ama bu rapora bile uyulmuyordu. Günler Üsküdar Paşakapısı Cezaevi'nde beklemekle geçiyordu. Hiçbir şey yapıldığı yoktu.

2 Mayıs 1950 sabahı Nâzım Hikmet yeniden açlık grevine başladı. Vasisi Avukat İrfan Emin Kösemihaloğlu hem ilgililere durumu bildiren bir dilekçe yazdı, hem de Ankara'ya giderek Adalet Bakanı'yla görüştü.

Şair bu kez ölünceye ya da serbest kalıncaya kadar grevi sürdürmeye kararlıydı. Günde dört beş bardak su ile bol bol sigara içiyor, ama hiçbir şey yemiyordu. İlk üç sabah cezaevi bahçesinde beden hareketleri yapmış, gün boyunca gazete, kitap okumuştı. Dördüncü günden sonra ise iyice bitkinleştiği, yataktan çıkmak, konuşmak bile istemediği görüldü.

9 Mayıs 1950 günü cezaevinden ambulansla Adli Tıp Müdürlüğü'ne götürüldü. Üç saat süren bir muayene sonucu doktorlar tam teşekküllü bir hastanede gözetim altında kalması gerektiğine karar verdiler. Cerrahpaşa Hastanesi'nde tek kişilik bir odaya yatırılmak istendi. Ama Nâzım Hikmet'in, "Ben kobay değilim, hakkımın verilmesi için açlık grevi yapıyorum. Greve cezaevinde devam edeceğim," diye diretmesi üzerine, hastane yetkilileri bu isteği bir tutanakla saptayıp imzasını aldılar. Gene Üsküdar Paşakapısı Cezaevi'ne götürüldü.

Bu arada, yurt içinde, yurt dışında, gösteriler, toplantılar birbirini izliyor, bildiriler dağıtılıyor, olaylar yaşanıyor, imzalar toplanıyor, "Nâzım Hikmet" adında iki sayfalık bir gazete çıkarılıyor, ilgililere sürekli mektuplar yazılıyordu.

Nâzım Hikmet açlık grevinin on ikinci gününde sekiz kilo kaybetmiş, çok kötü duruma düşmüştü. Hemen Cerrahpaşa Hastanesi Cerrahi Kliniği'ne kaldırılarak kendisine serum takıldı. Daha sonra da Verem Pavyonu'ndaki tek kişilik bir odaya yatırıldı. On altıncı güne gelindiğinde, artık yaşamının "tıbbi müdahalelerle" uzatılmakta olduğu söyleniyordu. Bu durum başvuruların yönünü birdenbire değiştirdi. Bu kez dostlarından, sevenlerinden Nâzım Hikmet'e telgraflar, mektuplar yağmaya başladı.

Açlık grevini sürdürüyordu, ama Büyük Millet Meclisi beklenen genel bağışlama yasasını görüşmeden tatile girmişti.

14 Mayıs 1950'de ise yeniden seçim yapılacaktı. Seçimlerin sonucu alınıp yeni hükümet kurulana kadar greve ara vermeliydi.

Yüzlerce telgrafın, mektubun yanı sıra, topluca imzalanmış dilekçeler de geliyordu.

Nâzım Hikmet 19 Mayıs 1950 Cuma günü saat 17:03'te, kendisine gelen mektupları coşkuyla okuyan vasisi Avukat İrfan Emin Kösemihaloğlu'na, açlık grevine son verdiğini bildirdi.

Çok hırpalanmıştı. Hastanede doktorların yakın denetimi altında bile sağlığının düzelmesi oldukça uzun sürdü.

Serbest bırakıldığı tarihe kadar, iki aya yakın bir süre Cerrahpaşa Hastanesi'nde kaldı.

14 Nisan 1950 seçimlerini kazanan Demokrat Parti'nin çıkardığı bağışlama yasası, Büyük Millet Meclisi'nde tartışılırken, Nâzım Hikmet'in bağışlanmaması için, çok tatsız, çok üzücü konuşmalar yapıldı.

Sonuçta gergin bir ortamda çıkarılan yasa onu doğrudan bağışlamıyor, yalnızca cezasının üçte ikisi indirilenler kapsamına alıyordu. 12 yıl 7 ay yatmıştı. 28 yıl 4 aylık cezasının geri kalanı bağışlanıyordu.

15 Temmuz 1950'de, Cerrahpaşa Hastanesi'nde, artık serbest olduğu kendisine avukatlarınca bildirildi.

Nâzım Hikmet cezaevindeki son iki yılına girerken görüşmeci gelen dayı kızı Münevver Berk'e âşık olmuştu. Cezaevinden çıkınca karısı Piraye'den ayrıldı.

Kadıköy'de, önce annesinin Cevizlik'teki evinde, sonra bir apartman katında Münevver Hanımla yaşamaya başladı. Gene İpek Film Stüdyosu'nda çalışıyordu.

26 Mart 1951'de, bir oğulları oldu. Adını Mehmet koydular.

Gerçi cezaevinden çıkmıştı, ama polisçe sürekli izleniyordu. Evinin önünde hep bir cip bekliyor, nereye gitse polisler de arkasından geliyorlardı. Kitaplarını yayımlatma, oyunlarını oynatma olanağını bulamayacağı anlaşıyordu. Kuvâyi Milliye'nin yayın hakkını alan bir yayınevi çıkmışsa da, kitap bir türlü yayımlanmıyordu.

Bu sırada Kadıköy Askerlik Şubesi'ne çağrıldı. Askerliğini yapmamış olduğu, hemen sevk edilmesi gerektiği bildirildi. Bahriye Mektebi'ni bitirdiğini, güverte subaylığı yaptığını, hastalanarak çürüğe çıkarıldığını söylemesi üzerine elinden bir dilekçe alınarak serbest bırakıldı.

Birkaç ay sonra tekrar şubeye çağrılarak kendisine Sivas'ın Zârâ ilçesine gitmeye hazırlanması söylendi. İsteği üzerine Haydarpaşa Hastanesi Sağlık Kurulu'na gönderildi. Kurula on ay önce Cerrahpaşa Hastanesi'nden aldığı, kalbinden, ciğerlerinden rahatsız olduğunu gösteren raporları sunduysa da askerliğini engelleyecek bir durumu olmadığı kararına varıldı.

Bu arada bir doktor kulağına bu işin sonunu iyi görmediğini fısıldadı. Şubeden hazırlıklarını yapmak için bir haftalık izin aldı.

17 Haziran 1951 sabahı, askerlik işini düzeltmek amacıyla Ankara'ya gideceğini söyleyerek evden ayrılan Nâzım Hikmet'in 20 Haziran 1951'de Romanya'ya vardığı Bükreş Radyosu'ndan öğrenildi.

Sonradan yazılanlara göre, akrabası olan Refik Erduran'ın kullandığı bir sürat motoruyla İstanbul Boğazı'ndan Karadeniz'e açılmış, Bulgaristan sahillerine çıkmayı amaçlarken, yolda rastladığı bir Rumen şilebiyle Romanya'ya gitmişti.

Oradan Moskova'ya geçmesi üzerine, Nâzım Hikmet, 25 Temmuz 1951'de, Bakanlar Kurulu kararıyla Türk vatandaşlığından çıkarıldı.

Münevver Hanım ile oğlu Mehmet ise polisçe yakından izlenmeye devam edildiler. Yurt dışına çıkmalarına ise kesinlikle izin verilmedi.

Dışarda birçok uluslararası kongreye katılan, çeşitli ülkelere yolculuklar yapan Nâzım Hikmet büyük bir ün kazandı. Yapıtları çeşitli dillere çevrildi. Pek çok kitabı yayımlandı.

Ama gittiği ülkenin artık gençliğindeki o coşkulu, geleceğe umutla bakan Sovyetler Birliği olmadığını kısa sürede anlamıştı. Dergilerde Mayakovski'den söz edilmiyor, Meyerhold'un, Tairov'un adları bile anılmıyor, eski dostlarından kimi sorsa, "Bilmem, nicedir görmedik," yanıtını alıyordu.

Şiirlerinin çevirilerinde anlamı değiştiren yanlışlar bulunması canını sıkmaktaydı.

Nâzım Hikmet'in özellikle sanat yapıtlarında Stalin'e dönük içi boş, anlamsız yüceltme sözlerinin yinelenip durmasını yadırgadığını söylemesi uyarılmasına neden olmuştu.

Ayrıca böyle bir pot kırmaması için, onun Stalin yerine Malenkov'la görüştürüldüğü söylenir.

Moskova'ya 1951 temmuzunda ulaşan Nâzım Hikmet, ağustosta, Fadeyev'le birlikte, Berlin'de Dünya Gençlik Festivali'ne katıldı.

Eylül'de Bulgaristan'a gitti. Orada Fahri Erding'le, cezaevi arkadaşı Betoven Hasan'la karşılaştı. Türklerin köylerini dolaştı, sorunlarını dinledi, bol bol Türkçe konuştu.

1-6 Aralık 1951'de, gene Fadeyev'le Viyana'da yapılan Dünya Barış Kongresi'ne gittiler. Orada Aragon'la, Frédéric Joliot-Curie'yle tanıştı, öldüğünü sandığı, KUTV'dan arkadaşı Çinli devrimci Emi Siao (Sİ-YA-U) ile karşılaştı. Arkasından Prag'a giderek Uluslararası Barış Ödülü aldı. Sovyetler Birliği'nin desteklediği Dünya Barış Konseyi'nin etkinliklerinde önemli bir rol oynamaya başlamıştı.

25 Haziran 1952'de Asyalı üyelerin toplantısına katılmak üzere Pekin'de; 1-5 Temmuz 1952'de Kore Savaşı'na karşı bir toplantıya katılmak üzere Berlin'deydi. Amerikan emperyalizminin kışkırttığı bu savaşa Türk hükümetinin asker göndermesini kınıyor, Kore'de halkımızın Amerikalılar için kan dökmesine neden olanlara karşı konuşmalar yapıyordu.

5 Ekim 1952'de bir barış toplantısı için gene Viyana'ya gitti. Bu toplantının açılış konuşmasını yaptı.

12-19 Aralık 1952 tarihleri arasında ise bir kez daha Viyana'da bir araya gelindi. Bu çok büyük toplantıda seksen üç ülkeden 1700 delege vardı. Burada açılış konuşmasını yapan Frédéric Joliot-Curie'den, Aragon'dan başka, Jean-Paul Sartre, Pablo Neruda, Diego Rivera, Arnold Zweig da vardı.

1952 yılı sonunda Nâzım Hikmet artık Dünya Barış Konseyi'nin yönetici kadrosundaydı. Çok çeşitli kentlerde toplantılara katılıyor, bu arada Varşova'ya da gidiyordu. Polonyalılarla arası son derece iyiydi. Elinde belirli bir ülkenin vatandaşı olarak sürekli bir pasaportu bulunmadığını gören, ayrıca büyük dedesi yoluyla Polonyalı Borzenski ailesinden geldiğini öğrenen dostları, ona bir Polonya pasaportu çıkardılar. Böylece Nâzım Hikmet büyük dedesinin soyadıyla Polonya vatandaşlığına kabul edilmiş oldu : Nâzım Hikmet Borzenski.

Dünya Barış Konseyi'nin eylemleri aralıksız sürüyor, gittikçe daha büyük kalabalıkların ilgisini çekiyordu.

22-29 Haziran 1955'te Helsinki'de yapılan Dünya Barış Toplantısı'na doksan ülkeden 2000 delege geldi. Nâzım Hikmet bu toplantıda Türk delegesi olarak söz aldı.

Toplantı sonunda bir kez daha Dünya Barış Konseyi'nin yönetici kadrosuna seçildi.

6 Ağustos 1955'te Japonya'nın Hiroşima kentinde öğrencilerle ev kadınlarının düzenlediği Dünya Barış Konferansı ise soğuk savaş çerçevesinde komünist propagandası filan diye küçümsenecek gibi değildi. Hiroşima'ya atom bombasının atılışının onuncu yıldönümüydü. Nükleer araştırmalara karşı bütün dünyadan 33 milyon imza toplanmıştı. Nâzım Hikmet bu toplantıda bir barış delegesi konumunun ötesinde, dünyanın en büyük şairlerinden biri olarak alkışlandı. 1956'da, sekiz ay kadar, "özgürlükçü komünizmin örneği" olarak gördüğü Polonya'da kaldı, öbür toplumsalcı ülkelere oradan gidip geldi. Dünya Barış Konseyi'nin yönetici kadrosunda olması sürekli yolculuklara çıkmasını gerektiriyordu.

Sovyetler Birliği'nin soğuk savaş adına ağırlık verdiği barış propagandası (ki karşıtları buna barış saldırısı diyorlardı) tartışılmayacak bir doğruya dayandığı için, Nâzım Hikmet'in büyük bir içtenlikle katıldığı bir etkinlik olmuştu. Böyle bir propagandaya siyasal kaygılarla girişilme de, onun bir şair olarak şiirlerinde aynı propagandayı yapacağı, barışı savunacağı kuşku duyulamayacak bir gerçektir. Katıldığı toplantılarda, yaptığı konuşmalarda kendi düşüncelerini söyledi. Bir propagandacı değil, içtenlikle duygularını ortaya vuran bir şair olarak görüldü. Bu yıllarda yazdığı savaş karşıtı, nükleer silahlar karşıtı şiirleri bestelenerek, Paul Robeson gibi Pete Seeger gibi dünyaca ünlü şarkıcılarca söylendi.

Nâzım Hikmet Sovyetler Birliği'nde komünizmin geçirdiği gelişmelerden, proletarya adına başlatılan diktatörlüğün bir kişi diktatörlüğüne dönüşmesinden çok tedirgin olmuştu. Düşüncelerini açık açık söylemekten çekiniyor, susuyor, zor durumda kalırsa başına bir şey gelmemesi için inanmadığı sözler ediyor, ama yeri geldikçe güvendiği arkadaşlarına bu tedirginliğini yumuşak bir dille aktarıyordu.

Örnekse, 1951 yılında, İlya Ehrenburg'a şöyle demişti :

"Stalin Yoldaş'a büyük bir saygım var, ama onu güneşe benzeten şiirler okumaya dayanamıyorum, bu yalnız kötü şiir değil, kötü duyarlık."

Aslında bir konuk olarak bulunduğu Sovyetler Birliği'nde Stalin'den korkmaması olanaksızdı. Ayrıca çevresindeki katı komünistlerin tepkilerinden de çekiniyordu.

Özgürlükçü davranışları, birtakım uygulamaları eleştirisi zaten göze batmakta, arada bir yakınlarınca uyarılmaktaydı. Bir iki kez de sorumlu kişilerce uyarılmıştı. Kulağına, disiplinsiz davranışlarını sürdürürse, yemeklerine katılan ilaçlarla yavaş yavaş zehirlenebileceği, ya da bir kazaya kurban gidebileceği gibi dedikodular da geliyordu. 5 Mart 1953'te Stalin ölünce Yazarlar Birliği önde gelen şairlerden bu acı olayı yansıtan şiirler yazmalarını istedi. Nâzım Hikmet de bir şiir yazdı, ama Stalin'i her şeyin üstüne çıkarıp tek başına putlaştırmayan, Marx, Engels, Lenin'le birlikte, devrimin içindeki yerine koyarak anan bu şiir, sonuçta halkın birliğinin önemini vurguluyordu.

1956 martındaki Yirminci Kongre'de, Kruşçev'in inanılmaz açıklamalarıyla Stalin'in cinayetleri ortaya döküldüğünde ise, Nâzım Hikmet, bunu Lenin'in geri dönüşü olarak değerlendiren "Yirminci Kongre" adlı şiirini yazdı.

1956 eylülünde ağır bir zatürree geçirdi. 3 Kasım 1956'dan 27 Temmuz 1957'ye kadar, Çekoslovakya'daki Yasenik Sanatoryumu'nda dinlendi.

1957'den sonra, Yazarlar Birliği adına Sovyetler Birliği'nin doğudaki ülkelerine yolculuklar yapmaya başladı. Stalin'in büyük kıyım uyguladığı bu bölgede Türkçe konuşan halklar vardı. Buralarda gerçek dostlar kazanan Nâzım Hikmet, Azerbaycan, Türkmenistan, Özbekistan, Kazakistan'da gördüklerinden, dinlediklerinden çok rahatsız oldu.

Stalin döneminin ağır bir eleştirisi olan İvan İvanoviç Var mıydı Yok muydu? adlı oyunu, 11 Mayıs 1957 günü Moskova Yergi Tiyatrosu'nda sahneye kondu. Bir tek gece oynandıktan sonra yasaklandı. Bu olay Nâzım Hikmet'i çok üzdü. Bayağı bunalıma girdi. İntihar etmeyi bile düşündü. Moskova'da Stalin döneminin baskısı hâlâ duyuluyor, katı komünistler, özgürlükçü komünistlerin önünü kesmek istiyorlardı.

Ama bu oyun daha sonra başka tiyatrolarda, Riga'da, Çekoslovakya'da, Bulgaristan'da vb sahnelendi.

Nâzım Hikmet 1958 mayısını Dino'larla birlikte, Münevver Andaç'ın genç kızlık yıllarının kenti Paris'te, ona gönderme yapan şiirler yazarak geçirdi. Cezaevindeyken yazdığı şiirlerde onu andığı gibi "Gülüm" diyordu, "Paris'te kimi gördün?" sorusunu, "Genç kızlığını Mimi'nin," diye yanıtlıyordu. Oysa 1955 yılı sonlarından beri yeni bir sevda fırtınası yaşamaktaydı. Vera Tulyakova adında genç bir kadına âşık olmuş, onu Moskova'da bırakarak gelmişti. "Sensiz Paris" derken kimin özlemini çektiğini anlamak kolay değildi.

Nâzım Hikmet 1958 haziranında ise Leipzig'e giderek Bizim Radyo'da çalışan Sabiha Sertel, Zekeriya Sertel, Yıldız Sertel'le buluştu. Türkiye'den tanıdığı insanlarla bir araya gelmek ondaki dinmek bilmez memleket özleminin acısını biraz olsun hafifletiyordu.

Münevver ile Mehmet'i İstanbul'da bırakıp gurbete çıkmalı yedi yıl olmuştu. Oğlu fotoğraflarda büyüyordu. Ülkesinin insanlarıyla buluşmak onlarla buluşmak gibiydi.

Ama Türkiye'den ayrıldığı 1951 haziranından beri karısına duyduğu ardı arkası kesilmez özlem, Nâzım Hikmet'in başka kadınlarla ilişki kurmasına engel olmamıştı.

1952'de göğsündeki ağrılar yüzünden yatırıldığı Barvikha Sanatoryumu'nda üç ay kadar kalmış, burada kendisine âşık olan Galina Grigoryevna Kolesnikova adında çok genç bir doktor kıza yakınlık duymuştu. Hastaneden çıkınca birlikte yaşamaya karar vermelerini Yazarlar Birliği'nin de uygun görmesiyle, Dr. Galina şairin özel doktoru olarak görevlendirilmişti.

Bu özel doktor gece gündüz Nâzım Hikmet'le ilgileniyor, evini çekip çeviriyor, ilaçlarını veriyor, yemeklerini düzenliyor, dinlenmesini ayarlıyor, yolculuklara birlikte gidiyordu. Şair yıllarca süren bu yakın ilginin birkaç kez kendisini ölümden döndürdüğünü söylerdi.

Dr. Galina onun evli olduğunu, karısını sevdiğini biliyordu. Münevver Andaç'ın çıkıp gelmesine hazırlıklıydı. Bir gün bu iş olursa şairi karısına bırakıp köşesine çekilecekti. Ama bambaşka bir olay yaşandı.

1955 yılı sonlarına doğru, Soyuz Multifilm Enstitüsü'nden Arnavut giysileri konusunda bilgi almak üzere Nâzım Hikmet'i görmeye gelen Valentina Brumberg'in yanında, Vera Tulyakova adında genç bir kadın yardımcı vardı. Bursa'da 1948 yılı sonunda yaşanan olay bir çırpıda tekrarlanıverdi. Şair gene yaşamında "ilk defa" âşık oluyordu. Ama bu kez gönül verdiği genç kadının evli olduğunu, bir de kızı bulunduğunu bir yıl sonra öğrenecekti.

Elinde çikolatalar, çiçeklerle, Arnavut giysileri konusunda daha fazla bilgi vermek için, Soyuz Multifilm Enstitüsü'ne sık sık gitmeye başladı.

Sevdalandığı genç kadının savaşta ölmüş olan babasından altı yaş daha büyüktü.

Çevrelerindekiilerin başlangıçta bir şakalaşma gibi baktıkları ilişki gittikçe ciddileşiyordu.

Ne var ki 1956 eylülünde geçirdiği ağır zatürree Nâzım Hikmet'i uzun süre Moskova'dan uzak kalmak zorunda bıraktı.

3 Kasım 1956'dan 27 Temmuz 1957'ye kadar, dokuz ay, Çekoslovakya'daki Yasenik Sanatoryumu'nda sağlığına kavuşmayı beklerken gene de aklı hep Moskova'daydı.

Vera Tulyakova ayrıldıkları gün ona bu işi daha ileri götürmek istemediğini, dönüşte ilişkilerini sona erdirmeleri gerektiğini söylemişti, ama tam tersi oldu.

27 Temmuz 1957'de Moskova'da buluşur buluşmaz hemen bir ortak iş yaratıp Sevdalı Bulut'un senaryosu üstünde birlikte çalışmaya başladılar. Senaryo kabul edilince arkasından filmin çekimi sırasındaki beraberlik geldi.

Ama Nâzım Hikmet yolculukları yüzünden ikide bir Moskova'dan ayrılmak zorunda kalıyordu. 1957 yılı sonunda bir ay Bakû'deydi, 1958 ocağından nisanına kadar Varşova'da, Mayısta Paris'te, hazıranda Leipzig'deydi

Ağustos sonunda Moskova'ya dönünce Vera Tulyakova'ya birlikte bir oyun yazmayı önerdi. Yazılması 1959 boyunca süren oyun 1960 başında Yermalova Tiyatrosu'nda sahnelenirken, ikisi de artık yaşamlarını birleştirmeye karar vermişlerdi.

Nikâhlı olmadıkları için, Nâzım Hikmet'in, Münevver Andaç'tan boşanması herhangi bir işlem gerektirmiyordu.

Sekiz yıldır birlikte olduğu Dr. Galina'ya ise Peredelkino'daki daçasını, 1957 model Volga limusin otomobilini, eşyalarını, televizyon, radyo, teyp, nesi varsa, kitaplarını, tablolarını, her şeyisini, noterde kâğıt imzalayarak devretti. Kendisine yalnızca Moskova'daki apartman dairesini bırakmıştı.

Bunun üzerine Vera Tulyakova'yla birlikte Bakû'ye gidip Kafkaslar'ın kuzeyindeki bir tatil merkezi olan Kislovodsk'ta üç ay baş başa kaldılar. Nâzım Hikmet çok mutluydu, ama her an da bu mutluluğu yitireceğinin korkusuyla tedirgindi. Gittikçe daha fazla kıskanmaya başladığı genç kadınla evlenmek, onu kendisine bağlamak istiyordu. Yoksa geçirdiği kıskançlık bunalımları hiç sona ermeyecekti.

Moskova'ya dönüşlerinden bir süre sonra Vera Tulyakova kocasından ayrıldı, ama kızını babasına bırakmak zorunda kaldı.

18 Kasım 1960'ta Nâzım'la genç kadın nikâhlandılar.

Münevver Andaç ile Mehmet konusunda ne düşüneceğini Nâzım Hikmet de pek bilemiyor, örneke 17 Temmuz 1959'da, Vera Tulyakova'yla diz dize çalışırlarken, "İki Sevda" adlı şiirine, "Bir gönülde iki sevda olamaz / yalan / olabilir" diye başlıyordu.

1961 nisanında şair Paris'e ikinci kez gittiğinde yanında karısı Vera da vardı. Bu yolculuk bir balayı niteliğindeydi. Paris'te kırk gün kaldılar.

Mayısta Nâzım Hikmet oradan yalnız olarak Dünya Barış Komitesi adına Fidel Castro'ya Barış Ödülü vermek üzere Küba'ya gitti.

Paris'ten ayrılmadan önce, İtalya'nın Barış Konseyi delegelerinden Joyce Salvadori Lussu ile karşılaşmıştı.

1958 haziranında Stockholm'de yapılan Barış Konferansı'nda tanıştığı Lussu, onun aşk şiirlerine hayran olmuştu, ama, Piraye ile Vera'yı bilmiyor, bütün bu şiirleri Türkiye'den dışarı bırakılmayan karısı için yazdığını sanıyordu.

1960 haziranında İstanbul'a gidince Münevver Andaç'la tanışmak olanağını buldu.

Evine konuk olduğu, iki çocuğuyla tek başına verdiği yaşam savaşıını ayrıntılarıyla öğrendiği, pek beğendiği bu kadını çocuklarıyla birlikte Türkiye'den kaçırmayı aklına koydu.

İtalyan Komünist Partisi'nden olumlu yanıt alamayınca başka çareler aradı. Kendince birtakım planlar yaptı. O günlerde eyleme geçmeyi düşünüyordu.

Paris'te Nâzım Hikmet'le karşılaştığında söyledi ona karısıyla çocuğunu Türkiye'den kaçıracakđını. Nâzım sevindi, ama pek inanmadı.

1961 temmuzunda zengin bir işadamı olan Carlo Guilluni, yatıyla turistik bir yolculuğa çıkmış havasında, Ege'deki Türk limanlarını dolaşıp bol bol para harcayarak sonunda Ayvalık'a demir attı. Bu arada Joyce Lussu İzmir'de yattan ayrılıp uçakla İstanbul'a gitmiş, karşı kaldırımdaki cipte bekleyen polisleri atlatarak Münevver Andaç ile iki çocuğunu Ayvalık'a getirmeyi başarmıştı. Onlar gelir gelmez yat hemen demir alıp Yunanistan'ın Midilli adasına yöneldi. Karanlıkta oldukça tehlikeli bir deniz kazası geçirdilerse de, Yunanlı balıkçılarca kurtarılarak sonunda Atina'ya ulaştılar.

Ağustos başında Münevver Andaç, Renan, Mehmet Polonya'daydılar.

Nâzım Hikmet Küba'dan yeni dönmüştü.

Varşova'daki buluşmaları pek içten olmadı. Nâzım onları havaalanında karşılamadı, ertesi gün kaldıkları otelin lokantasına geldi. Münevver ikinci bir kadının varlığını biliyordu, Nâzım evlendiğini ona yazmıştı, ama kocası olarak gördüğü kişinin başka bir kadınla evlendiğini yeni öğrenmiş gibi davranmayı içine düştüğü durum açısından daha uygun buldu. Son zamanlardaki mektuplaşmalarında birtakım tatsızlıklar yaşamışlardı.

Münevver kocasının Moskova'da yıllardır bir kadın doktorla birlikte oturduğunu da biliyordu.

Nâzım ise İstanbul'dan gönderilen bir mektupla karısının kendisini aldattığı yolunda uyarılmıştı. Buna inanmak duyduğu vicdan azabını biraz olsun azaltıyordu.

Tıpkı Piraye'den ayrılmaya kalktığı günlerde yaptığı gibi, hem yaşamına, hem de şiirlerine karşı ağır bir suçluluk duygusu içinde, sarılacak bir dal araması çok doğaldı. Yeni karısı Vera da bunca olaydan sonra çok tedirgindi. Bu noktaya geldikten sonra Nâzım'ı kaybetmek istemiyordu. Çok güç durumdaki şair ise bu iki kadını birbirinden uzak tutmazsa büyük sıkıntılar yaşayacağını çok iyi anlıyordu. Münevver ile çocuklarını, bu arada yıllarca özlemine çektiği oğlu Mehmet'i, kendisini çok seven Polonyalı dostlarına emanet ederek Moskova'ya götürmemeye karar verdi. Bir daire tutuldu, eşyalar alındı, Münevver Andaç'a Doğu Dilleri Fakültesi'nde bir öğretmenlik görevi bulundu.

Nâzım Hikmet 1961 eylülünde Berlin'deydi. Ayın 11'inde yazdığı "Otobiyografi"sinde, "sevdiğim kadınları deli gibi kışkandım / şu kadarcık haset etmedim Şarlo'ya bile / aldattım kadınlarımı / konuşmadım arkasından dostlarımın" diyordu.

1962 ocağında Kruşçev'in aracılığıyla Nâzım Hikmet'e Sovyetler Birliği pasaportu verildi. Şubat'ta, Vera'yla birlikte, Asya ve Afrika Yazarlar Birliği Kongresi'ne katılmak üzere Mısır'a gittiler. Sovyetler'le gerginlik içinde olan Çinliler'in Türkiye Cumhuriyeti pasaportu taşımadığı için, Türk delegesi sayılamayacağını söyleyerek Nâzım Hikmet'e itiraz etmeleri, şairin diliyle, varlığıyla nasıl Türkiye'ye bağlı olduğunu anlatan bir konuşma yapmasına neden oldu. Ayakta alkışlanan bu konuşma onun kongreye başkan seçilmesini sağladı.

Nâzım Hikmet sağlığının gittikçe bozulmasına karşın, 1962 yılında Prag, Berlin, Leipzig, Bükreş'te yapılan toplantılara katılmaktan geri durmadı.

1962 kasımında Vera'yla birlikte gezmek, dinlenmek için İtalya'ya gittiler : Milano, Floransa, Roma. Oradan, yeni yılı Dino'larla birlikte karşılamaya, Paris'e geçtiler. Türkler, Türk yemekleri, Türk dili en büyük dinlenme, arınmaydı şair için. Karısını ise tüketim toplumlarının göz kamaştırıcı alışveriş olanaklarıyla mutlu etti.

4 Ocak 1963'te gene Moskova'ydılar.

1963 şubatında Nâzım Hikmet Asya ve Afrika yazarlarının Tanganika'daki toplantısına katıldı.

*Martta, nisanda Berlin'deydi.
Nisan sonunda Moskova'ya dönünce "Cenaze Merasimim"
adlı şiirini yazdı.*

*Mayısta, oturdukları apartman dairesi temizlenip
boyanırken, Staraya Ruza'daki bir daçada kaldılar.*

*Staraya Ruza'dan döndükten kısa bir süre sonra ise, 3
Haziran 1963 sabahı, Nâzım Hikmet bir kalp krizi sonucu
Moskova'daki evinde öldü.*

*Yazarlar Birliği'nin düzenlediği bir törenle Novodeviçiy
Mezarlığı'na gömüldü.*

<http://www.nazimhikmetran.com/>